

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Семенов В. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті аналізуються механізми підготовки майбутнього вчителя музики до виконавської діяльності; виокремлюються етапи підготовки до цієї діяльності; розкривається зміст методу аутотренінгу.

Ключові слова: професійна підготовка, виконавська діяльність, динамічна структура особистості, аутотренінг.

Аннотация. Семенов В. Н. Теоретические предпосылки профессиональной подготовки будущего учителя музыки. В статье анализируются механизмы подготовки будущего учителя музыки к исполнительской деятельности; вычленяются этапы подготовки к этой деятельности; раскрывается содержание метода аутотренинга.

Ключевые слова. профессиональная подготовка, исполнительская деятельность, динамическая структура личности, аутотренинг.

Annotation. Semenyak V. N. Theoretical preconditions of vocational training the future teacher of music. In article mechanisms of preparation the future teacher of music to performing activity are analyzed; stages of preparation for this activity are isolated; the contents of a method of auto-training is opened.

Key words. vocational training, performing activity, dynamic structure of the person, auto-training.

Постановка проблеми. Вхідження України в європейський інформативний простір потребує оновлення змісту музичної освіти. Це зумовлено особливостями систематизації, інтеграції та модернізації підходів до професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Тому велике значення набуває розбудова таких аспектів музичної освіти, як: забезпечення гуманістичних основ професійної підготовки майбутнього вчителя музики; опора на національні засади професійного розвитку; актуалізація знань майбутнього вчителя музики в умовах реалізації особистісно-соціальних підходів до навчання; орієнтація на інтегративність професійної діяльності майбутнього вчителя музики в умовах глобалізації професійної освіти [6].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя музики мають відбиток у працях видатних музикантів-педагогів. Так, С. Б. Абдуллін, О. В. Ніколаєва розкривають музично-педагогічні технології вчителя музики. У цих технологіях відбивається зміст і організація таких видів музичної діяльності, як: конкретно-предметна музична діяльність, до якої можна віднести слухання музики, музично-виконавську діяльність та діяльність, яка характеризується сформованістю

вмінь до імпровізації, поліхудожньої діяльності, сформованістю теоретичних знань.

Водночас проблемі виконавської діяльності приділяли увагу такі педагоги-виконавці: Г. Коган, Г. Нейгауз, С. Файнберг. У їх працях наголошується на доцільності двох напрямків підготовки фахівця до виконавської діяльності, зокрема до публічного виступу. Перший напрямок – це вивчення механізмів підготовки до виконавської діяльності, а другий – оволодіння психотренінгом, який допоможе майбутньому вчителю музики під час його публічного виступу. Виникають протиріччя між потребою систематизації та інтеграції знань щодо оволодіння навичками виконавської діяльності майбутнього вчителя музики і відсутністю теоретичних і практичних розробок з урахуванням необхідності досягнення високопрофесійного рівня виконавства майбутнього вчителя і його специфіки в умовах підготовки до конкретно-предметної діяльності в школі.

Виокремлене протиріччя дозволяє визначити аспект дослідження, суть якого полягає у пошуку інтегративних та диференційних механізмів підготовки до виконавської діяльності фахівця-музиканта та вчителя музики.

Проблемою підготовки учнівської молоді до виконавської діяльності займалися Г. Коган, Л. Коган, Д. Ойстрах, П. Столярський та інші видатні музиканти. У цих працях зазначається: а) підготовка до виконавської діяльності залежить від індивідуального підходу до кожного учня; б) індивідуальний підхід знаходиться у взаємозв'язку з рівнем артистичного розвитку, з поставленими завданнями, з цілеспрямованими змінами системи занять, з можливостями діагностування здатності учнів до виконавської діяльності [3, 162-164]. Музиканти-педагоги велику увагу приділяють духовному вихованню молоді тому, що підготовка до виконавської діяльності пов'язана з одухотвореністю людини. Аналіз праць видатних педагогів дозволяє констатувати, що рекомендації, які призначені для підготовки учнівської молоді до виконавської діяльності мають не систематичний характер. Зазначимо, що недостатньо розроблені обґрунтування для

вирішення такої складної проблеми, як оволодіння вміннями до виконавської діяльності. Не враховуються також особливості виконавської діяльності майбутніх вчителів музики, не розроблені основи психолого-педагогічної підготовки музиканта-фахівця.

Метою статті є систематизація алгоритму дій виконавської діяльності майбутнього вчителя і виокремлення психолого-педагогічних механізмів, які сприяють підготовці вчителя-виконавця.

Результати дослідження. Великого значення комплексній підготовці музиканта до концертного виступу надає С. Фьодоров. Він вважає, що прийоми саморегуляції сценічного стану є важливим компонентом психологічної підготовки виконавця. Але водночас автор дослідження зазначає, що це питання недостатньо розглянуто в працях музикантів-педагогів. С. Фьодоров пропонує виокремити в підготовці майбутнього фахівця до виконавської діяльності такі напрямки: перший напрямок – аутосугестивні вправи; другий напрямок зумовлений зацікавленістю музичним твором на основі принципу одухотвореності музики [9, 107].

Висловимо думку щодо першого напрямку – методу аутотренінгу. Можна погодитись з думкою В. Петрушина про доречність використання аутосугестивних вправ у підготовці до виконавської діяльності. Під методом аутотренінгу слід розуміти такий спосіб діяльності, який передбачає пошук стимулів на несвідоме. При цьому доцільно застосовувати систему таких вправ: “Я концентрую увагу на окремому звуці”; “Я хочу почути обертони певних інтервалів”; “Я прагну видобути чисте звучання”; “Я хочу стимулювати фантазію учнів”; “Я уявляю, що я – звук”... Такі вправи доцільно використовувати 2-3 рази на добу.

В. Петрушин говорить і про необхідність застосування вправ на медитацію. Під медитацією слід розуміти такий прийом, який ґрунтується на максимальному зосередженні уваги на предметі або ідеї. Наприклад, ми можемо концентрувати увагу на плавному переході одного звуку в інший, однієї фрази в іншу [7, 106-108]. Дидактичним матеріалом для організації

медитативного спостереження може слугувати твір І. Брамса “Споглядання”.

Стосовно другого напрямку підготовки фахівця до виконавської діяльності можна зупинитись на положеннях Д. Благого, який вважає, що подолання естрадного хвилювання можливе за допомогою формування інтересу до сприйняття музичних образів в неперервних відкриттях усього прекрасного. При цьому під інтересом слід розуміти форму прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності [1, 64].

У професійній підготовці майбутнього вчителя музики до виконавської діяльності велику роль відіграє динамічна структура особистості. У цьому контексті інтерес представляє концепція К. Платонова, який виокремив чотири підструктури: 1) психологічна установка на музично-виконавську діяльність, потреба в такій діяльності; 2) творчий досвід виконавця, його професійні знання; 3) особливості психічних процесів (уваги, волі, слухових уявлень, оптимальний для творчості рівень емоційного збудження, гнучкість психологічної адаптації); 4) типологічні ознаки вищої нервової діяльності.

Перша підструктура – психологічна установка на музично-виконавську діяльність, потреба в такій діяльності. Це готовність до дії суб'єкта в певній ситуації на несвідомому рівні, мобілізація всіх творчих здібностей, яка не завжди усвідомлюється музикантом. Стійка психологічна установка з часом призводить до формування потреб. Потреба – стан людської особистості, який виражає необхідність у чомусь [2, 266].

У нашому випадку – це оволодіння системою дій у певних умовах. Л. Бочкар'єв виокремлює три типи потреб – потреба в виконавському процесі, потреба в спілкуванні зі слухачами, потреба в самовираженні та реалізації впливу на слухачську аудиторію. Наявність цих потреб для майбутнього вчителя музики набуває великого значення тому, що виконавська діяльність є складовою його професійної діяльності на уроках музики в школі. Майбутній вчитель музики, спілкуючись зі своєю

слухацькою аудиторією, зможе залучити її до Прекрасного і донести та передати своє особисте бачення світу.

Друга підструктура – творчий досвід, професійні знання. Чим більше виконавський досвід, тим впевненіше відчуває себе музикант-виконавець на сцені. Але не потрібно плутати досвід зі звичкою. Звичке виконування вчителем музики своїх службових обов'язків може вбити почуття творчої окриленості. Тому для музиканта необхідно завжди підтримувати інтерес до справи, якій він служить, вивчати історію створення музичного твору, творчий стиль композитора. Для донесення до слухачів певного твору великого значення набуває достатня кількість знань про твір, що виконується. Чим ширше у виконавця життєвий та творчий кругозір, тим більше у нього професійних знань і можливостей як найяскравіше художньо витлумачити його.

У професійній підготовці майбутнього вчителя музики до виконавської діяльності не потрібно забувати про злагоджену роботу інтелектуальної, емоційної та рухової сторони його особистості. Необхідно зазначити, що ні одна з сторін не повинна переважати над іншою. Наприклад, якщо під час концертного виступу емоційні сторони психіки особистості беруть гору над інтелектуальними, то гра стає гарячковою та сумбурною. Виконання також може стати несвідомим, якщо рухові функції організму тривалий час будуть придушувати інтелектуальні. Музикант-виконавець, який знаходиться у світі награних автоматизмів не здатен контролювати ситуацію, його думки не пов'язані з творчими завданнями. Успіх можна очікувати лише там, де всі три функції психіки – інтелектуальна, емоційна та рухова – діють злагоджено, по черзі поступаючись місцем одна одній [9, 113].

Третя підструктура – особливості психічних процесів. Виокремимо такі психічні процеси: виконавська увага, воля, слухові уявлення, оптимальний для творчості рівень емоційного збудження, гнучкість психологічної адаптації, художнє тлумачення твору [9, 114].

Більшість психологів вважає, що необхідною умовою для успішного

здійснення будь-якої діяльності є такі особливі здібності особистості, як воля та увага. Відомо, що виконавська діяльність відноситься до розряду вольових актів. Майбутньому вчителю музики виконавська воля допоможе зняти імпульсивність під час виступу і досягти органічної єдності емоційного та раціонального в творчості. Допоможе побороти естрадне хвилювання майбутньому виконавицю і довільна увага, яка виникає завдяки зусиллям волі, і недовільна, яка сформувалася як результат зацікавленості.

Важливу роль у професійній підготовці вчителя музики до виконавської діяльності відіграють слухові уявлення. Подумки програючи фрагменти музичного твору, уявляючи себе на концертній естраді та навіявши відповідний психічний стан, виконавець тренує свою здатність емоційно переживати і глумачити музику в умовах естрадного хвилювання. Необхідно зазначити, що музично-слухові уявлення не тільки виступають у ролі помічника, а й допомагають контролювати якість виконання.

Запорукою вдалого виступу музиканта є емоційне збудження. Але треба пам'ятати, що кожна особистість має свій оптимальний рівень емоційного збудження і якщо перейти цей кордон, то наступає дискоординація думок, послаблюється воля, знижується здатність контролювати результати виконавського процесу. Але водночас, якщо емоційне збудження не досягає оптимальних кордонів, виступ стає неясним і нецікавим. Саме досягнення оптимального рівня дає можливість виникненню натхнення. Під час натхнення активізуються всі творчі здібності особистості. На досягнення художнього результату та на вирішення творчого завдання емоційна та інтелектуальна сторони психіки об'єднуються і рухаються в єдиному напрямку [9, 114].

Музикант-педагог, готуючи студента до концертного виступу, повинен прививати почуття відповідальності, але не драматизувати ситуацію і не нагнітати зайву тривогу, бо до початку свого виступу студент може "перегоріти". Тому важливо правильно чергувати працю і відпочинок, підтримувати в собі почуття відповідальності, не піддаватись тривозі.

У професійній підготовці вчителя до виконавської діяльності не останню роль відіграють адаптивні можливості особистості. Для розкриття художнього змісту музики, що виконується, необхідно адаптуватись до образної мови композитора, до технічних засобів виразності, до свого фізичного і психічного стану. Великого значення набуває адаптація до слухацької аудиторії, до несподіванок, які можуть статись під час концерту та на уроках музики. Виграє лише той музикант, який швидше зможе пристосуватись до змін і йому легше буде керувати своїм сценічним станом.

Майбутній вчитель музики, пропонуючи свою інтерпретацію твору, повинен викликати інтерес у дітей. А це залежить тільки від оцінювання своєї інтерпретації самим виконавцем. Якщо він вважає, що його тлумачення музичного твору має естетичну цінність, то у слухачів без сумнівів виникне інтерес і вони зможуть його оцінити.

Четверта підструктура – типологічні ознаки вищої нервової діяльності. А. В. Радіонов досліджував впливи типів нервової системи на передстартові стани спортсменів і дійшов до висновку, що спортсмени, які мають сильний неврівноважений тип нервової системи, частіше за інших переживають стан “передстартової лихоманки”, а спортсмени з сильною інертною нервовою системою – стан “передстартової апатії” [9]. На думку багатьох спортсменів, досягти успіхів і перемог можуть люди, які мають сильний тип нервової системи – флегматики, сангвініки, холерики. Але є особи зі слабким типом нервової діяльності, які мають слабо виражені процеси збудження та гальмування (меланхоліки), - їхні шанси на перемогу низькі.

В. Петрушин стан “передстартової лихоманки” у музикантів під час виходу на сцену характеризує так: гальмові процеси в корі головного мозку не можуть стримувати збудження, поведінка стає метушливою, увага розосереджується, адаптивні можливості знижуються, емоційне напруження швидко зростає і не завжди відповідає ситуації. Іноді у музикантів не має бажання займатись творчістю і вони мріють лише про те, щоб їх залишили у спокої. Цей стан можна назвати “передстартова апатія”, де гальмові процеси в

корі головного мозку беруть гору на процесами збудження. Виконавець має відчуття в'ялості, реакції уповільнюються, рівень адаптивних можливостей низький, емоційне збудження невелике. Якщо спортсмени зі слабким типом нервової системи не можуть досягти успіху, то в музичному виконавстві це можливо. Подолати негативні якості своєї психіки і обернути їх на користь виконавця допоможе щоденне виконання певних творчих завдань.

Проведений дослідницький експеримент дозволив зробити такі висновки:

1. Існують інтегративні механізми, які поєднують діяльність музиканта-виконавця і вчителя музики. До таких механізмів можна віднести: одухотворення процесу виконання, формування емоційно-ціннісних відношень.

2. Професійна підготовка майбутнього вчителя музики та музиканта-фахівця до виконавської діяльності потребує впровадження нових модернізованих підходів, що дозволить досягти високопрофесійного рівня.

3. Головним у професійній підготовці майбутнього вчителя музики є систематизація алгоритму дій і включення психолого-педагогічних механізмів виконавської діяльності.

4. Знання та урахування усіх сторін динамічної структури особистості, які впливають на формування сценічного стану, допоможуть психологічно підготуватись майбутньому вчителю музики до концертного виступу.

Подальша перспектива досліджень полягає у розробці та обґрунтуванні сугестивних технологій, які ґрунтуються на взаємодії медитативних прийомів і методів аутотренінгу, коли в якості вихідних джерел виступає принцип одухотвореності навчання та принцип єдності емоційного початку з інтелектуальним.

Література

1. Благой Д. О музыке ... вне музыки // Советская музыка. – 1972. – № 5. – С. 64-66.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Григорьев В. Ю. Леонид Коган. – М.: Музыка, 1975. – 177 с.
4. Коган Г. М. Работа пианиста. – М.: Музыка, 1979. – 180 с.
5. Мордкович Л. Изучая педагогическое наследие П. С. Столярского. Вопросы методики начального музыкального образования. – М.: Музыка, 1981. – С. 40-50.
6. Падяляк Г. М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – Вип. 1(6). – К.: НПУ, 2004. – С. 15-20.

7. Петрушин В. И. Музыкальная психология: Учебное пособие для студентов и преподавателей. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
8. Платнов К., Голубев Г. Психология. – М.: Высшая школа, 1977.
9. Федоров Е. К вопросу об эстрадном волнении: Труды ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1979. – Вып. 43. – С. 107-118.

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНИХ СМАКІВ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

Сергєєва В. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти проблеми формування музичних смаків школярів в умовах позакласної роботи, визначаються сучасні методи їх розвитку та позитивного впливу на загальну культуру підростаючого покоління.

Ключові слова. музичний смак, музичний твір, естетична оцінка, духовні (музичні) потреби, мотиви, естетичне ставлення, оцінювальний аналіз.

Аннотация. Сергеева В.М. Формирование музыкальных вкусов школьников в условиях внеклассной работы. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты проблемы формирования музыкальных вкусов школьников в условиях внеклассной работы, определяются современные методы их развития и положительного влияния на общую культуру подрастающего поколения.

Ключевые слова. музыкальный вкус, музыкальное произведение, эстетическая оценка, духовные (музыкальные) потребности, мотивы, эстетическое отношение, оценочный анализ.

Annotation. Sergeeva V. M. The forming of pupils musical styles in the condition of extra-curricular work. In article the theoretical and the practical aspects of the problem of the forming of pupils musical styles in the condition of extra-curricular work are considered. Modern methods of their development and positive influence on the common culture of the growing generation are defined.

Keywords: a musical style, a musical art, an aesthetic mark, the spiritual (musical) necessities, motives, an aesthetic attitude, an estimation analysis.

Постановка проблеми. В загальній системі гуманізації та естетизації життя музиці не випадково належить одне з провідних місць. Адже музика в своєму розпорядженні має великі можливості позитивного впливу на людину – сприяє формуванню її загальної культури, розвитку фантазії, асоціативного мислення та творчого потенціалу, красивої образної мови, емоційності та артистизму, здатності до чуттєво-естетичного сприйняття світу, розвитку здібностей, інтересів та прагнень до художньо-творчої діяльності, привнесення елементів естетики в життя, побут, працю, дозвілля. Більше того, за допомогою новітніх технологій та методик музично-педагогічної освіти можна не лише навчити людину достатньо розумітися в артефактах та цінностях культури, але й перетворити її на тонкого цінувальника краси, що глибоко й емоційно реагує на всі форми її прояву, керується почуттям прекрасного в повсякденному житті, свідомо шукає форми привабливості життя і свідомо перетворює світ на